

”FORTÆLLINGER FRA KIRKEGÆRDET”

Adelig og gejstlig modstand under besættelsen

Formidlingsmateriale til lydspor 3

Kirkeministeriet

GAMMEL ESTRUP

DANMARKS HERREGÅRDSMUSEUM
THE DANISH MANOR & ESTATE MUSEUM

Kirkeminis

GAMMEL ESTRUP

DANMARKS HERREGÅRDSMUSEUM
THE DANISH MANOR & ESTATE MUSEUM

Adelig og gejstlig modstand under besættelsen

Den gejstlige stand og præstestanden som sådan har særligt i Tyskland stadig et noget blakket ry i forbindelse med forfærdelighederne, der blev begået under anden verdenskrig. Den katolske kirke indgik i en samarbejdsaftale med Hitlers regering i 1933. Selvom almindelige præster og gejstlige blev overvåget af Gestapo, da nazisterne frygtede at præsterne ville anvende deres indflydelse i modstandskamp, støttede mange af dem Hitlers projekt og glædede sig over nogle af nazisternes kristne moralværdier. Det danske kirkeministerium og landets biskopper støttede også officielt samarbejdspolitikken med Tyskland.

En noget lignende fortælling gør sig gældende, når det kommer til de danske adelige og godsejeres eftermæle. Når de fleste forestiller sig en adelig herremand eller godsejer under anden verdenskrig, tænker de oftest på eksempelvis den kendte danske nazist og adelige godsejer Jørgen Sehested.

Jørgen Sehested ses her til venstre i selskab med tyske nazister under krigen. (Foto: ukendt © Scanpix)

Der var folk fra både præste- og herregårdsmiljøet, der støttede op om nazisternes projekt, men man må dog altid huske, at en ikke uvæsentlig kamp også har fundet sted i modsatte lejr blandt modstandsfolkene.

Det tydeligste og mest folkekære eksempel herpå må næsten være præsten og modstandskæmperen Kaj Munk, der brugte sin prædikestol til at ytre modstand mod den tyske besættelsesmagt. Ytringer, der endte med at koste ham livet, da han i januar 1944 blev hentet af 5 Gestapo folk og likvideret med tre skud til hovedet.

Flere danske præster var med i modstandsbevægelsen, og kirkerne har således på mange måder været anvendt i modstandskampen under besættelsen – ikke mindst som skjulested for både mennesker og våben.

Den kendte Churchill-klub opererede ud fra Aalborg Kloster, hvor de havde deres tilholdssted og våbenskjul.

Kirkeloftet i Høje Taastrup kirke tæt ved København var under anden verdenskrig skjulested for både jøder og illegale våben. Her var det præsten Niels Emil Jessen og hans kone, der stod for blandt andet at hjælpe jøder med at flygte til Sverige.

På Mors var et af de første skjulesteder, som grupperne der tog imod nedkastede genstande fra Englenske fly benyttede sig af, Galtrup Kirke. Præsten Jacob Jensen havde her organiseret et hemmeligt rum i kirkens våbenhus og sin egen præstegård stod blev også brugt. Præsteparret lod tillige frihedskæmpere gemme våben på kirkeloftet.

I Odder syd for Aarhus var man kreativ med at gemme våben i et cementrør på kirkegården. Her brugte man også sarkofagen i Holstein-Rathlou-familiens kapel, hvor de adelige fra herregården Rathlousdal lå begravet, til våbendepot i en periode, ligesom der foregik natlige våbeninstruktioner på loftet under kapellets tag. Dette er bare få eksempler af mange.

Dramatiske begivenheder i relation til krig, kirke og herregård har også udspillet sig her på Djursland. Ved Estruplund kirke og herregård styrtede et fly ned efter at være skudt i brand over Kattegat 30. august 1944. Maskinen eksploderede i nedslaget, og alle ombordværende blev dræbt. Tre uger efter nedstyrtningen, den 17. september, blev flyverne begravet på Estruplund kirkegård. Man kan se deres mindsten på kirkegården i dag.

På Djursland

På Djursland har modstandsbevægelsen også haft en tilknytning til kirken. Et eksempel er provsten fra Grenaa, H. K. Hein, og præsten fra Hammelev, Vilhelm Krarup, der tog nogle af de første skridt til at få oprettet en egentlig modstandsbevægelse i Grenaa. Hammelev præstegård var således hovedkvarter for bevægelsen i en længere periode, og den anvendtes også som vigtigt samlingspunkt for flygtninge, der skulle fra Grenaa mod Sverige. Grenaa havn var et nøglepunkt for modstandsbevægelsen i forbindelse med at smugle og sejle personer, heriblandt jøder, i sikkerhed i Sverige. Provst Hein gjorde også brug af sit store netværk af præstekolleger i kampen mod besættelsesmagten, et netværk, der strakte sig helt til Sønderjylland.

Præsten Hagen Erwin Bielefeldt, der under besættelsen var sognepræst i Fausing, var også en aktiv del af modstandsbevægelsens undergrundshær, der ved ankomsten af allierede tropper skulle aflaste disse i en eventuel slutkamp mod tyskerne. Bielefeldt organiserede desuden en del af områdets modstandsgruppe fra sin præstegård i Fausing, der blandt andet stod for at modtage en række nedkastninger i området omkring herregården Løvenholm.

Ligesom kirkerne og præsterne har også den danske adels- og godsejerstand, spillet en væsentlig rolle under besættelsen. Herregårdene indgik som en vigtig del af tyskernes "Etappewesen", altså beslaglæggelsen af eksempelvis bygninger og jordegods, som en del af besættelsesmagtens såkaldte "krigsnødvendighed". I den forbindelse kom en række af djurslandske herregårde under tvang i tyskernes besiddelse, og på Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum kan man endnu i en af dørkarmene på anden sal se en tysk officers autograf samt datoen. Måske har det været en markering af, at værelset var hans, da herregårde oftest anvendtes til at huse tropper. Nogle gange levede disse (de tyske officerer?) i overordentlig luksus, hvorfor også de fornemme og rigt udstyrede herregårde blev udvalgt til beslaglæggelse.

Herregårdenes jorder og skove var også scene for en lang række dramatiske begivenheder, særligt i forbindelse med nedkastninger. Området omkring Rosenholm på Djursland anvendtes hyppigt af den såkaldte "Hornslet-gruppe", og i Løvenholm skoven og ved Gammel Estrup skovridergård klagjordes våbnene og frihedskæmperarmbindene af den lokale kampdeling, der skulle bruges på befrielsen d. 5. Maj. Blandt andet blev tyskernes depot og flyvepladsen ved Tirstrup sikret af disse modstandsfolk, og i de følgende dage anholdtes mange sympatisører og nazister.

Adelsstanden var generelt overrepræsenteret blandt både nazister og modstandsfolk. I kraft af adelens historiske selvfølelse som landets værnestand (skal det forklares?) og godsejernes vigtige rolle i lokalsamfundene, har de måske i højere grad følt sig nødsaget til at vælge side.

Hagen Erwin Bielefeldt ses her på befrielsesdagen på midten af en ladvogn med andre modstandsfolk og med et automatgevær. (Billeder fra Auning Bymuseum)

Nazisten og den adelige godsejer Jørgen Sehested fra herregården Broholm, der tidligere er nævnt, udtaler sig således omkring sin rolle under besættelsen:

"Når man driver Politik, d.v.s. handler paa andres Vegne, maa man være objektiv og ikke lade sig paavirke af Stemninger. En fjern Slægtning, Hannibal Sehested, gjorde under Svenskekrigene et Mesterstykke, idet han fraterniserede med Carl Gustav og hindrede Stormen paa København. (...) Hannibal Sehested blev kaldt Landsforræder af sin Samtid og gennemgik meget, men foretrak at handle efter sin Samvittighed. Jeg haabede at kunne gøre et lignende Kup, hvilket altsaa ikke lykkedes"

Som repræsentant for den adelige del af modstandsbevægelsen skriver modstands- og adelsmanden Lennart Ahlefeldt-Laurvig Lehn før sin henrettelse en række breve til sin familie, hvor han fremhæver slægtens og standens ansvar, her i et brev til sin fætter 28. marts 1945

"Kære Kai

Jeg skriver til dig som min Fætter, men mest som Slægten Ahlefeldts kommende Overhoved. Jeg har i dag været for en Krigsret og er dømt til Døden, og Ansøgning om Benaadning er pure nægtet. Det er selvfølgelig et haardt Slag, ikke saa meget for min Skyld, men for Faders og Moders Skyld. (...) Bare jeg vidste, at de kunne være glade og stolte over, at deres Søn dør for Danmarks Sag. (...) Men for det andet vil jeg sige, at ikke blot er jeg glad, fordi jeg faar Lov at dø for Danmark, men tillige og først og fremmest, fordi det er en Ahlefeldt, dette times. Det gamle Valgsprog "En Ahlefeldt flyer ej" står stadig ved magt og jeg haaber, at du, naar du engang bliver Slægtens Overhoved, maa røgte dit Hverv til Slægtens Fremme og Højnelse. (...)

Din Fætter

Lennart"

Både Jørgen og Kaj er klart inspireret af nationalt tankegods, slægten, standen og dens tydelige historie som en del af landets værnestand.

Lignende tankegods har formentlig været årsag til, at mange adelsfolk meldte sig aktivt ind i kampen på begge sider under anden verdenskrig, også på Djursland. De mente at kæmpe Danmarks sag – men på hver deres måde.

Adelsfamilien fra Gammel Estrup var for længst spredt rundt omkring i Danmark efter salget af herregården i 1926 og oprettelsen af et museum i hovedbygningen i 1930. Alligevel skriver en hel gren af familien, der er født og opvokset på Djursland, sig ind i modstandskampen rundt omkring i landet.

Bertha Christiane Scheel, datter af den sidste greve på Gammel Estrup, giftede sig med krigshelten Walter Lonsdale der faldt under første verdenskrig. De fik sønnen Jørgen Christoffer Scheel Lonsdale (1912-1981), der blev modstandsmand i undergrundshæren. Herunder ses billeder af ham fra befrielsen af København.

Jørgen Christoffer Scheel Lonsdale under befrielsen 5. Maj i København.

Den sidste greves første søn, Jørgen Carl Scheel, der opholdt sig på herregården Gammel Ryomgaard på Djursland, må man også antage havde en kritisk holdning til besættelsesmagten. Samtlige af hans børn og deres ægtefæller, har i hvert fald taget aktiv del i modstandsbevægelsen.

Jørgens Carl Scheels søn, Carl Gustav Scheel, var en del af undergrundshæren på Fyn ved Bogense sammen med sin ældre bror Kresten, der ejede herregården Rugaard ved Bogense på Fyn. Handeltog i almen illegal aktivitet og var delingsfører for Bogense afdelingen. Jørgen Carl Scheels yngste søn fra sit første ægteskab, Ulrik Scheel, var også en aktiv del af modstandsbevægelsen på Frederiksberg i København.

En anden gren af familien, Scheel-Rosenkrantzjerne, der udskiltes fra Gammel Estrup i 1800-tallet, lavede også en del ballade mod den tyske besættelsesmagt omkring deres godser på Sjælland. Så der er altså nok af adelige modstandsfolk at vælge imellem. Mange adelsmænd og kvinder havde jo adgang til våben og våbentræning i kraft af standens rige mulighed for jagt, og mange havde typisk også tjeneste ved militæret.

Lydvandringen, der er udviklet af Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum, tager udgangspunkt i de samlede fortællinger om adelsstand og præstestand under anden verdenskrig, og den er et dramatiseret øjebliksbillede med udgangspunkt i historiske begivenheder og tematikker. Her følger man en ung

adelsmands engagement i en nedkastning i forbindelse med modstandskampen under besættelsen, baseret på virkelige hændelser.

